

ODBORNÁ PRÍPRAVA BUDÚCICH UČITEĽOV V SLOVENSKEJ A ČESKEJ REPUBLIKE

PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS IN SLOVAKIA AND CZECH REPUBLIC

E. GERGELOVÁ¹, M. MIKUŠOVÁ², L. TKÁČ³

Abstrakt

Cieľom príspevku je uviesť čitateľov do problematiky odbornej prípravy budúcich učiteľov. Príspevok informuje čitateľov aj o výsledkoch prieskumu, ktorého sa zúčastnili - budúci učitelia – študenti prezenčnej formy z Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a z Pedagogickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Jedná sa o komparáciu výsledkov prieskumu zo Slovenskej a Českej republiky.

Abstract

The aim of the article is give the readers in a problem to the professional training of the future teachers. The article informs the readers about the result of the survey, which took part - future teachers - full-time students from the Faculty of Education (Trnava University) in Trnava and the Faculty of Education (Palacky University) in Olomouc. It is the comparing survey results from the Slovak and Czech Republic.

Kľúčové slová

odborná príprava, učiteľ, kompetencie

Key words

professional training, teacher, competences

Úvod

Na jeseň roku 2009 bol realizovaný dotazníkový prieskum zameraný na odbornú prípravu budúcich učiteľov. Zúčastnili sa ho študenti, ktorí učiteľskú kvalifikáciu nadobudnú úspešným ukončením magisterského štúdia na

¹ Ing. Eva Gergelová, Materiálovotechnologická fakulta STU so sídlom v Trnave, Paulínska 16, 917 24 Trnava, e-mail: eva.gergelova@stuba.sk

² Ing. Michaela Mikušová, Materiálovotechnologická fakulta STU so sídlom v Trnave, Paulínska 16, 917 24 Trnava, e-mail: michaela.mikusova@stuba.sk

³ Mgr. Lukáš Tkáč, Materiálovotechnologická fakulta STU so sídlom v Trnave, Paulínska 16, 917 24 Trnava, e-mail: tkac.lukas@gmail.com

Pedagogickej fakulte v Trnave (SR) a v Olomouci (ČR). Cieľom prieskumu bolo získať informácie o uplatňovaní ich nadobudnutých kompetencií, vedomostí a zručností počas ich pôsobnosti na školách (materských, základných, umeleckých, stredných...) v čase trvania ich pedagogickej praxe.

V prieskume sme sa zaujímali o kvalitu vzdelávania, rozvoj ich kompetencií, vedomostí, zručností. V príspevku stručne popisujeme problematiku prípravy študentov na povolanie učiteľa, pedagogického pracovníka počas ich štúdia na vysokej škole a prezentujeme výsledky realizovaného prieskumu z uvedených oblastí prieskumu.

Príprava budúcich učiteľov

Pedagogické fakulty pripravujú kvalifikovaných odborníkov pre predškolskú výchovu, I. stupeň ZŠ a učiteľov akademických, umeleckých, výchovných predmetov a učiteľov profesijných predmetov a praktickej prípravy na ZŠ, ZUŠ a SŠ. Tvoria výchovno-vzdelávaciu základňu pre oblasť špeciálnej pedagogiky, ktorá zaisťuje prípravu učiteľov a vychovávateľov pre špeciálne školy

a zariadenia pre deti a mládež so špeciálnymi potrebami.

Aby pedagogický zamestnanec mohol svoje povolanie vykonávať, musí byť odborne a pedagogicky spôsobilý, tak ako o tom hovorí štátna legislatíva. Odbornú spôsobilosť stváraňuje komplex osvojených vedomostí, zručností

a návykov z odborných vyučovacích predmetov a pedagogickú spôsobilosť komplex nadobudnutých vedomostí z pedagogiky, didaktiky, psychológie a zručností nevyhnutných pre výkon pedagogickej činnosti.

Učiteľská príprava zahŕňa psychológiu pre učiteľov, pedagogickú teoretickú prípravu, didaktiku vyučovacích predmetov a praktickú prípravu – predmetová prax, pedagogická prax a pedagogicko-psychologická prax.

V rámci teoretickej prípravy získavajú študenti, budúci učitelia, široké teoretické poznanie, ktoré je pre ich pedagogickú profesiu významné, reflektujú sa ich postoje a tvorivosť, učia sa ako využívať kľúčové kompetencie a zaradiť ich do svojej prípravy na pedagogickú prax.

Pedagogické východisko vyučovania je cielené na vymedzenie a interpretáciu moderných prístupov vo výchove, na aplikáciu antropologicko-humanistických koncepcií so zameraním na aktuálne otázky transformácie výchovy na školách

a jej perspektívy. Učí študentov o odbore, ovládať a využívať pedagogickú terminológiu, ciele a obsah vyučovacieho procesu, osobnosť učiteľa a pod. Systematizuje a hovorí o pedagogických javoch a zákonoch, spája a synchronizuje závery pedagogických disciplín.

Prepojenie teoretickej a praktickej prípravy sa realizuje na praktických cvičeniach z oblasti výchovy a vyučovania, rozborov tzv. „náčuvov“ z vyučovacích hodín zameraných na analýzu výchovnej a didaktickej činnosti a potom i samostatnej vyučovacej činnosti.

Prax v prvých ročníkoch má podobu návštev škôl, exkurzií a náčuvov, neskôr sú to samostatné výstupy študentov pred kolegami. V poslednej etape ide o súvislú pedagogickú prax v školách a školských zariadeniach, kde významnú úlohu hrajú cviční učitelia, ktorí sú hlavným informátorom študentov na praxi. Kvalita ich konzultácií je rozhodujúcim podnetom pri praktickom, osobnostnom i profesijnom profile budúcich učiteľov.

Kompetencie učiteľov

Profil budúcich učiteľov vykazuje, že príprava každého učiteľa zahŕňa formovanie jeho základných učiteľských kompetencií s dôrazom na interpersonálne a intrapersonálne, ktoré podľa štúdie OECD sú pre potreby budovania vedomostnej ekonomiky najpodstatnejšie. Ďalej je to efektívne využívanie informačných a komunikačných technológií, štúdium 2 cudzích jazykov, moderné riadenie školstva a metodológiu vedecko-výskumnej práce.

Z radu interpersonálnych kompetencií podľa Tureka (1) ide o:

- tímovú prácu a schopnosť spolupracovať na dosiahnutí spoločného cieľa,
- schopnosť riadiť a viesť.

Medzi intrapersonálne kompetencie podľa Tureka (1) patrí:

- motivácia a postoje,
- schopnosť učiť sa,
- riešenie problémov,
- efektívna komunikácia s kolegami a žiakmi,
- analytické schopnosti.

Požiadavky na praktické výkony budúcich učiteľov, formulujeme ako kompetencie (2):

1. **projektové** – napr. pripraviť sa na vyučovanie s použitím učebných aktivít a cieľovej orientácie, didakticky rozpracovať tematický celok na jednotlivé vyučovacie hodiny, vymedziť cieľ vyučovania, vybrať efektívne postupy a spôsoby organizácie vyučovania, vytvoriť učebné úlohy, ktoré zaistia dosiahnutie vyučovacích cieľov, stanoviť vyučovacie stratégie, plánovať postup vyučovacej hodiny a pod.,
2. **realizačné** – členené na:
 - **komunikatívne** – napr. nadviazať kontakt s triedou, s každým žiakom, vytvárať dobrú klímu v triede, udržať koncentráciu, disciplínu, kontakt učiteľa so žiakmi, spolupracovať, uplatňovať individuálne a diferencované formy práce, zapájať do činnosti všetkých žiakov a iné,

- **diagnostické a intervenčné** - napr. uskutočniť pedagogickú diagnózu triedy i jednotlivcov, adaptovať vyučovacie požiadavky (pracovať so zaostávajúcimi i talentovanými žiakmi, využívať pozitívne formy hodnotenia, podporovať sebahodnotenie),
3. **reflexívne** – napr. systematicky pozorovať vyučovaciu hodinu, vykonať z nej záznam a posúdiť výstup kolegu, realizovať sebareflexiu po vlastnom výstupe.

Čiastkové výsledky prieskumu o uplatňovaní kompetencií študentov v priebehu praxe

Ako nástroj na získanie informácií prostredníctvom subjektívnych výpovedí respondentov sme použili dotazníkovú metódu pre jej výhodu získania množstva informácií v krátkom časovom intervale.

Čiastkovými cieľmi prieskumu bolo zistiť názory respondentov na:

- dostatočnosť ich prípravy pre výkon odbornej (pedagogickej) praxe,
- uplatňovanie nadobudnutých konkrétnych kompetencií (spôsobilostí, zručností, vedomostí) pri absolvovaní praxe.

Dotazník bol určený pre študentov SR a ČR, konkrétne pre študentov Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a pre študentov Pedagogickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Celkový počet respondentov prieskumu bol 490 v štruktúre ako udáva tabuľka č. 1.

Tab.1: Počet respondentov podľa pohlavia a krajiny

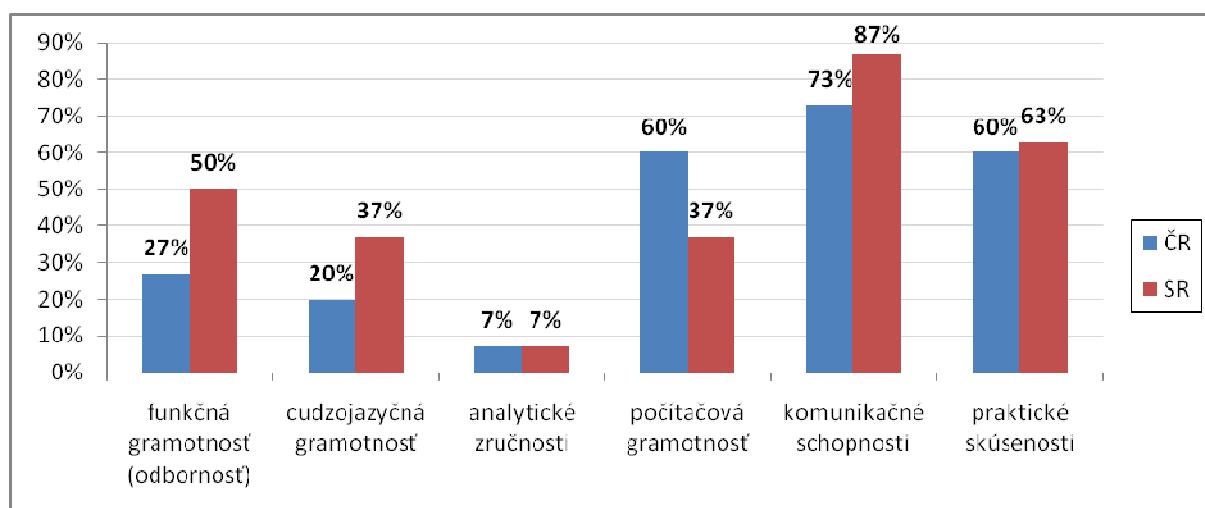
	Pohlavie		Spolu
	Muž	Žena	
SR	39	195	234
ČR	132	124	256
Spolu	171	319	490

Pri spracovávaní výsledkov dotazníkového prieskumu sme použili kvantitatívnu metódu (percentá, tabuľky, grafy). Následne sme sa zamerali na komparáciu získaných výsledkov a ich verbálnu interpretáciu.

Odbornú (pedagogickú) prax absolvovalo 59% študentov zo SR a 23% z ČR. Študentov, ktorí absolvovali už odbornú prax, sme sa spýtali, či si myslia, že ich štúdium na vysokej škole pripravilo pre výkon odbornej praxe. Pri koncipovaní odpovedí na túto otázku sme použili Likertovu škálu s 5 možnosťami odstupňovanými podľa intenzity postoja od veľmi pozitívneho (určite áno) cez neutrálny (aj áno, aj nie) až k veľmi negatívnemu (určite nie). Názor respondentov z oboch štátov pri tejto položke dotazníka bol rozdielny. 60% študentov z ČR zaujalo neutrálny postoj. Polovica študentov zo SR sa priklonila k pozitívnemu zhodnoteniu (z toho veľmi pozitívne iba 7%).

Ďalej sme prostredníctvom dotazníkového prieskumu zisťovali, či študenti, budúci učitelia, v priebehu odbornej (pedagogickej) praxe uplatnili niektoré z vedomostí a zručností, ktoré nadobudli štúdiom na vysokej škole. Pri tejto položke sa respondenti oboch štátov vyjadrili zhodne, a to kladne, pričom zo SR to bolo 57% (veľmi pozitívny postoj zaujalo iba 17% študentov) a z ČR 40% (podiel veľmi pozitívneho a pozitívneho hodnotenia bol rovnaký).

Ktoré spôsobilosti, kompetencie, budúci učitelia počas odbornej (pedagogickej) praxe využili, nám zodpovedala jedna z položiek dotazníka. Táto otázka mala charakter polouzavretej otázky. Poskytli sme respondentom možnosť voľby z ponúkaných odpovedí (funkčná gramotnosť, cudzojazyčná gramotnosť, analytické zručnosti, počítačová gramotnosť, komunikačné schopnosti, praktické skúsenosti), ale súčasne im otvorili priestor pre vlastný názor. Tento priestor však nevyužil žiaden z respondentov. Percentuálne zastúpenie jednotlivých spôsobilostí, ktoré študenti zo SR a ČR počas praxe využili, prezentuje graf na obr.1.

Obr. 1: Spôsobilosti využité vo vyučovaní v priebehu odbornej praxe (vlastný prieskum)

Najviac využívanými kompetenciami budúcich učiteľov v oboch štátoch boli kompetencie komunikačné. Dôležité miesto zaujali i praktické skúsenosti, ktoré sú v profesii učiteľa podstatné a ovplyvňujú jeho každodennú činnosť na vyučovaní. Rozdielnosť môžeme badať v tom, že študenti ČR počas výkonu praxe viac využívali počítačovú gramotnosť a študenti zo SR funkčnú gramotnosť (odbornosť).

Pedagógovia vysokej školy pedagogického zamerania učia študentov, budúcich učiteľov:

- **adekvátne komunikovať so žiakmi** – tento názor zdieľa 72% zo všetkých študentov ČR a 74% zo všetkých študentov SR. O tom, že je táto kompetencia významná, svedčí aj predtým spomínané uplatnenie komunikačných schopností študentov, ktorí už odbornú (pedagogickú) prax absolvovali.

- **aktívne počúvať žiakov na vyučovaní** – s týmto tvrdením súhlasia respondenti oboch štátov takmer totožne (v ČR 68% a 69% v SR).
- **čítať s porozumením súvislé texty od žiakov** – kladne sa vyjadrilo 58% budúcich učiteľov z ČR a 54% zo SR. Dôležitosť aplikovania zásady individuálneho prístupu k žiakom je jednou z didaktických zásad, ktoré by učitelia mali pri výkone povolania dodržiavať.
- **využívať logické myslenie na vyučovaní** – 64% študentov z ČR a 62% zo SR považuje toto tvrdenie za dôležité. S týmto súvisia aj praktické skúsenosti, ktoré študenti označili ako jednu z najviac využívaných spôsobilostí počas vyučovania na škole, kde absolvovali odbornú (pedagogickú) prax.
- **vyjadrovať sa písomne na vyučovaní** – aj s týmto tvrdením sa stotožnilo 45% študentov z ČR a 56% zo SR. Potreba vedieť selektovať dlhé texty, previesť ich na kľúčové slová a dať do písomnej podoby tak, aby im žiaci porozumeli, je neoddeliteľnou súčasťou práce učiteľa. T. z., že budúci učitelia sú oboznámení s hodnotou zásady primeranosti.
- **kriticky myslieť, vedieť vyjadriť svoj názor** – kladný postoj zaujalo 70% respondentov z ČR a 76% zo SR. Pre budúcich učiteľov je podstatné, aby sa naučili v expozičnej časti vyučovacieho procesu vyjadriť žiakom svoj názor na danú preberanú problematiku, ale súčasne ho žiakom nepredostreli ako záväzný fakt, ale podnietili ich k diskusii na túto tému.
- **uplatňovať didaktické zásady vo vyučovaní** – 68% zúčastnených respondentov z ČR uviedlo, že ich štúdium na vysokej škole pripravuje k tomu, aby vedeli vo svojej budúcej profesii uplatňovať didaktické zásady vo vyučovaní. U respondentov zo SR to bolo iba 58%. Myslíme si, že tieto zásady by mali byť budúcim učiteľom vštepované už od počiatku štúdia na vysokej škole, lebo ich budú sprevádzať po celý život ich pôsobnosti v školskej praxi. Nie je dôležité, aby študenti vedeli len o ich existencii, ale je dôležité, aby ich vedeli efektívne aplikovať vo výchovnovzdelávacom procese.
- **byť schopný riešiť problémy žiakov v triede** – k tomuto tvrdeniu zaujali študenti z ČR rovnako kladný a neutrálny postoj (42%). V SR tomu bolo takto: 54% kladne a 31% neutrálne. Aj tejto problematike by mala byť venovaná pozornosť, nakoľko sa dotýka budovania autority učiteľa v triede, v škole.
- **využívať didaktickú techniku vo vyučovaní** – polovica respondentov z ČR uviedla, že na vysokej škole sa učia ako využiť didaktickú techniku vo vyučovaní. V SR to je o čosi viacej, no nie o veľa (58%). Vzhľadom k skutočnosti, že sa nachádzame v dobe, kedy už azda každý využíva moderné informačné a komunikačné technológie pri výkone svojho

povolania, pokladáme toto zistenie za alarmujúce. Znižuje sa tým aj možnosť uplatňovania zásady názornosti vo vyučovaní.

Záver

Odborná, či pedagogická prax je pre študentov (budúcich učiteľov) v procese ich prípravy na povolanie nenahraditeľnou zložkou štúdia. Prepojenie teórie s praxou dáva študentom obraz o význame ich štúdia na vysokej škole. 40 % študentov z ČR a 57% zo SR uplatnili počas praxe svoje kompetencie nadobudnuté štúdiom na vysokej škole, a to predovšetkým komunikačné schopnosti a skúsenosti zo života.

Štúdium na Pedagogickej fakulte Univerzity Palackého v Olomouci a na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave pripravuje budúcich učiteľov najmä k tomu, aby vedeli adekvátne komunikovať so žiakmi, kriticky myslieť a vedieť vyjadriť svoj názor, aktívne počúvať žiakov na vyučovaní. Situácia si žiada, aby sa pozornosť sústredila najmä na problematiku aplikácie didaktických zásad a využívanie didaktickej techniky v procese školského vzdelávania, ktorých jedinečnú dôležitosť si študenti overia na „vlastnej koži“ v priebehu praxe.

Literatúra

TUREK, I. 2003. *Kľúčové kompetencie. Úvod do problematiky*. Banská Bystrica : MC, 2003. 32 s., ISBN 80-8041-446-7.

EUROPEAN COMMISSION: *The Information Database on Education Systems in Europe*. [online] Publikované 2008. [citované 16.11.2009]. Dostupné z http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/SK_EN.pdf

Recenzent: Ing. Eleonóra Černáková, PhD.